

Невен Исаиловић*

Историјски институт
Београд

**ПОВЕЉА БАНА ПРИЈЕЗДЕ I КОЈОМ ДОДЕЉУЈЕ
ЖУПУ ЗЕМУНИК СВОЈОЈ ЋЕРКИ И ЗЕТУ,
СИНУ БАНА СТЈЕПАНА III БАБОНИЋА****

1287, мај 8, Земуник

Сажетак: Босански бан Пријезда I, са синовима Стјепаном I, Пријездом II и Вуком, након што је прибавио сагласност великаша, трајно дарује Жупу Земуник својој ћерки и њеном супругу, сину славонског бана Стјепана III Бабонића, као и њиховим потомцима. Бан Пријезда наводи да Земуник поклања у оним границама у којима су га поседовали његови преци и он сам, са свим оним што тој жупи припада, укључујући и људе који је насељавају. У повељи су детаљно наведене међе жупе.

Кључне речи: Пријезда I, Стјепан I, Бабонићи, Земуник, Босна, XIII век, повеља, латински језик, дипломатика.

Босански бан Пријезда I био је, током читаве своје владавине, под угарским утицајем. Знатно јачи политички чиниоци у то време биле су славонске великашке породице Гуткеледâ, Гисинговаца и Бабонића. Њихови представници су од последњих Арпадовића добијали и положаје који су угрожавали права бана Пријезде. У међусобном обрачуна ових магната, током 70-их и 80-их година XIII века, истакла су се браћа Радослав I и Стјепан III Бабонић. Они су постепено ширили утицај и границе своје области из Покупља и доње Славоније према Уни и Врбасу, где су раније доминирали Гисинговци. Тако је 1285. Радослав постао господар Глажа, Врбаса и Сане. Поред тога, Бабонићима су припали и делови земље Усоре. Од 1287/88. Стјепан III и Радослав I називају се славонским бановима.¹

---

* E-mail: neven.isailovic@gmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, државни и правни процеси* (ев. бр. 177029).

¹ N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijanom srednjem vijeku*, Zagreb 1976, 343–357; H. Kekez, *Hinc transit fluvium Vrbaz: Kada i kako je slavonski plemićki rod Babonića do-*

Када су му ови моћни и амбициозни великаши постали суседи, бан Пријезда I је био принуђен да са њима успостави тесне односе. Није нам познато да ли је он на то био приморан силом или се, како би предупредио могуће сукобе, својевољно одлучио на склапање брачних веза, а самим тим и својеврсног савеза са Бабонићима, уз одрицање од дела своје државе. У сваком случају, Пријезда је изашао у сусрет плановима двојице славонских банова да прошире своју област у сливу Врбаса. Он је, на име мираза, даровао својој ћерки и њеном мужу, сину Стјепана III, пограничну Жупу Земуник (8. маја 1287). Повељу којом је забележен тај правни чин издао је највероватније близу границе жупа Земуник и Глаж, дотадашње границе између поседа Котроманића и Бабонића, односно између Босанске и Славонске бановине. Банови Радослав и Стјепан су у то време наступали заједнички, па не можемо знати да ли је Земуник прикључен суседним поседима Радослава I, или су га Стјепан III и његов син држали независно. Чињеница да су се, у периоду 1293–1294, браћа завадила због различитих ставова о сарадњи са напуљским претендентима на угарски престо ипак није довела до већих промена у власништву над поседима.²

Услед недостатка извора, није познато да ли су и колико дуго Бабонићи задржали Жупу Земуник. Њихова власт се одатле била проширила и на Жупу Врбању, али је постепено почела да слаби под утицајем све моћније локалне властеле из рода Хрватинића. Хрватинићи су током 20-их година XIV века завладали свим овим жупама, признајући власт босанског бана Стјепана II Котроманића и напуштајући вазални однос према Шубићима и Бабонићима. Поуздано се зна да је, најкасније од 1323. године, непосредну власт у Земунику имао кнез Павле Хрватинић.³

šao u posjed Vrbasa?, Hrvatska misao 45–4 (2007) 76–82, 86–89; Isti, *Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjene na ugarsko-hrvatskom prijestolju, od 1290. do 1309. godine*, Povijesni prilozi 35 (2008) 61–69.

² В. Поровић, *Хисторија Босне I*, Београд 1940, 206–208, 221; С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 73–74; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 40, 212–216, 219, 224; Н. Кекез, *Hinc transit fluvium Vrbaz*, 77, 81, 86–88; Isti, *Između dva kralja*, 68–75.

³ В. Поровић, *Хисторија Босне*, 212–222, 236–243; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 40–46, 213, 216, 224; Н. Кекез, *Hinc transit fluvium Vrbaz*, 81–85, 89–93; Isti, *Između dva kralja*, 78, 80, 86.

Опис повеље и ранија издања

Повеља је сачувана у оригиналу који се налази у Мађарском државном архиву (Magyar Országos Levéltár) под сигнатуром DL 66485. Припада подсерији Архив породице Благајских (Blagay család – Q 45). Инвентарски запис садржи исправне податке о сигнатури, ауктору, датуму издавања исправе, старој сигнатури (Q 45/8) и статусу примерка (оригинал, снабдевен остацима висећег печата).⁴ Документ је облика положеног правоугаоника, ширине 325, а дужине 193 мм (од чега на плику отпада свега 40 мм). Био је пресавијен два пута вертикално, док је хоризонтално пресавијена само плика. На средини повеље постоје два прореза, изнад и испод плике, кроз које је била провучена врпца за висећи печат. Печат данас није сачуван, већ само дужи комад испреплетене зелено-бледожуте свилене врпце, који вири кроз полеђину доњег прореза. Горњи прорез је благо оштетио текст.

Исправа је писана на глаткој страни пергаментa беле боје, бледоцрно-смеђим мастилом. Коришћено је курзивно готичко писмо карактеристично за угарске повеље XIII и раног XIV века, али не постоји податак о писару. Текст је исписан у 19 редова и доследно је уклопљен у маргине. Украшено иницијално слово I простире се кроз првих шест редова текста. За њим, у првом реду, следи текст инвокације исписан већим словима, те украсно прво слово P у имену бана Пријезде. Остале графеме немају украсе, али су за лична имена и топониме доследно коришћена велика почетна слова. Слова *c* и *t* се не могу увек јасно разликовати, док за *v* и *u* постоји јединствен графички облик. Интерпункција постоји, али није у складу са данашњим правилима. Свака нова реченица почиње великим словом.

На полеђини се налази само познији запис из XIX века – Anno 1280. N. 8. Ова нетачна година се, заједно са бројем 8 и ознаком 57b, јавља и унутар штамбиља Архива Благајских кнезова (Archivum Comitum de Blagay). Поред овог штамбиља, на полеђини се налазе још три (један збирке породице Благајских у Мађарском народном музеју, те два Мађарског државног архива – отиснута сигнатура и штамбиљ Средњовековне збирке). На левој страни полеђине налазе се и два нечитка натписа налик на римске бројеве (један бледоцрне, а један црвене боје).

На листићу, убаченом у фасциклу у којој се повеља чува, налази се тачан датум, име ауктора и четири штамбиља који се налазе и на поле-

---

⁴ *Collectio diplomatica Hungarica* (DVD-ROM), Budapest 2008.

ђини оригинала. Ту је, међутим, исправљен податак о години, те је преко 1280. исписана 1287. година.

Ранија издања: L. Thallóczy, S. Barabás, *Codex diplomaticus comitum de Blagay (A Blagaycsalád oklevéltára)*, Budapest 1897, 53–54, br. 25; ed. T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* VI, Zagreb 1908, 588–589, br. 496; М. Карановић, *Границе средњовековне босанске жупе Земљаник*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву (= ГЗМ) 48 (1936) 28, 30 (само диспозитивни део повеље, у оригиналу и преводу на српски језик); В. Скарић, *Жупа Земљаник и стара нахија Змијање*, ГЗМ 49 (1937) 38 (само диспозитивни део повеље).

Укупно узевши, оба потпуна издања су верно пренела текст повеље, с тим што је Тадија Смичиклас направио неколико хиперкорекција. Ниједан од ранијих издавача није дао целовит опис спољашњих карактеристика исправе.

Литература: М. Вркović, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zadar–Mostar 1998, 65–66, 97; *Collectio diplomatica Hungarica* (DVD-ROM), Budapest 2008.

Текст повеље

In nomine Sancte Trinitatis et Individue Unitatis. Priyezda domino concedenete (!) banus Boznensis |2| universis Christi fidelibus salutem in omn[i]um salvatore. Cum ea que geruntur aut conferuntur per principes ingenti robore debeantur peremniter |3| observari per fideles,
5 ad universorum noticiam harum serie presencium et futurorum volumus pervenire quod nos, de promta intencione et desiderio cordis nostri, ut |4| decet pater filio amabili, et de benivolencia filiorum nostrorum Stephani, Priyezda et Vich (!) ac eciam ex c[ons]ensu baronum et nobilium regni
10 nostri, |5| quandam terram nostram, videlicet totam supam Zemlenyk vocatam, cum omnibus utilitatibus et pertinenciis suis, prediis, villis et universis populis |6| scilicet in eadem existentibus et congregandis, karissimo genero nostro et filio in deo, primogenito nobilis viri et honesti Stephani bani, et |7| karissime corporali filie nostre coniugii eiusdem ac, per eosdem, suis heredibus heredumque successoribus
15 dedimus, donavimus et contulimus libere, secure |8| et absolute habendam, tenendam et iure perpetuo irrevocabiliter possidendam, pacifice et quiete sub [i]isdem metis, terminis et limitacionibus |9| quibus predecesores nostri et nos possedimus ucusque (!). Cuius

20 quidem terre mete tali ordine distinguntur, videlicet: prima meta incipit in |10| Bulchazka in terminis Glas et ascendit ad Scotenicha; de inde vadit ascendendo in Cola; de inde superius in Ruysche; |11| hinc vadit in Sepyna; hinc transit fluvium Vrbaz et vadit superius in Cerminam; ab inde vadit in Podolucham; hinc |12| in Goricham et de Goricha vadit in Banua semper ascendendo; hinc revertitur ad occidentem et, transito
25 fluvio antedicto, per|13|venit ad Lizkouch; de inde in eodem girat et vadit ad Podscuycha⁵; inde vadit ad Sutyzkam; hinc vadit in Clukam et de |14| Chuka (!) transit in Ponikvam; de inde vadit in Erehevam; hinc vadit in Strazicham; de inde in Mochilcham; hin (!) vadit in |15| Corbauzkam; ab hinc in Wlchiam; inde vadit in Lupchinam; de inde vadit
30 in Hemelninam; ab hinc in Byztricham; de inde |16| vadit in Grabroam et sic girando determinatur et iungitur mete priori. Ut autem huius rei donacio et confirmacio salva semper et in|17|concussa, sine omni contradictione, perpetua perseveret presentem paginam supranominato in deo fi[li]o nostro ac filie nostre corporali ad here|18|dum eorundem
35 successoribus contulimus munimine autentici pendentis sigilli nostri roboratam. Datum in Zemlenik, octavo die mense maii, |19| anno ab incarnatione domini millesi[m]o ducentes[im]o octuagesimo VII°.

Превод повеље

У име Свете Тројице и нераздељивог им јединства. [Ми] Пријезда, уз Божју сагласност бан босански, свим Христовим верницима [упућујемо] поздрав у спаситељу свих. Пошто се оно што чине и спроводе владари са великом снагом увек мора поштовати од стране верних [поданика], одиста желимо да се, овом исправом, свима да на знање да смо, свесном намером и жељом нашег срца, онако како приличи да отац учини вољеном сину, и уз добру вољу наших синова Стјепана, Пријезде и Вука, те такође уз сагласност великаша и властеле наше државе, извесну нашу земљу, тј. читаву жупу звану Земуник, са свим што се од ње добија и што јој припада, са селиштима и селима и са свим људима који у њима живе и који ће се тамо окупити, дали, даровали и доделили најдражем нашем зету и сину у Богу, а прворођеном сину племенитог и часног мужа бана Стјепана, и најдражој нашој ћерки, његовој супрузи, а преко њих и њиховим наследницима и потомцима њихових наследника да је имају, држе и, са вечитим правом, неопози-

---

⁵ Могло би се прочитати и као *Podsouycha*.

во поседују слободно, сигурно и у целости, у миру и спокојству у оним границама, међама и оквирима у којима су је наши преци, као и ми сами, поседовали досада. Границе те земље се нижу овим редом, наиме: прва међа почиње у Булчаски на границама Глажа и пење се на Скотешницу; одатле иде успињући се на Кола; одатле још више на Рујишће; отуда иде на Жепину; отуда прелази реку Врбас и иде још више на Крмине; одатле иде на Подолуку; отуда на Горицу и са Горице иде у Бањву стално се успињући; отуда се окреће ка западу и, прешавши речену реку, стиже у Лисковац; одатле се у њему самом обрће и иде до Подшујице; одатле иде до Сутиске; отуда иде на Клуку и из Клуке прелази у Поникву; одатле иде у Ерехеву; отуда иде у Стражицу; одатле у Мочиоца; отуда иде у Крбавску; отуда у Вучју; одатле иде у Љупчину; одатле иде у Хмељнину; отуда у Бистрицу; те одатле иде у Граброву и, тако се обрнувши, надовезује на прву међу. Да би даровница и потврда овог чина заувек и неометано, без икаквог противљења, трајно опстала, ову речену исправу, сину у Богу и нашој рођеној ћерки и наследницима њихових потомака, дасмо оверити снагом нашег веродостојног висећег печата. Дато у Земунику, осмога дана месеца маја, године 1287. од отелотворења Господњег.

Дипломатичке особености

Анализирана повеља има, у највећој мери, уобичајен формулар. Изрази који се у појединим формулама користе наликују на оне који су у исто време коришћени у исправама мађарских и хрватских владара и великаша, а каткад су са њима идентични. Стога је сасвим јасно да је повеља сачињена по угледу на документе које су издавале угарске канцеларије.⁶ Извесно је да се не ради о преводу или прилагођеној верзији изворно ћирилске исправе.

Повеља почиње вербалном инвокацијом, карактеристичном за то време, и не садржи симболичку инвокацију.⁷ За њом следи интитулација у којој се не наводи владарска множина („ми“), иако ћемо из каснијих формула, кроз употребу глагола у првом лицу множине, увидети да је она присутна. Интитулација је кратка и садржи само влада-

---

⁶ Видети примере у: Т. Smičiklas, *Codex diplomaticus V* (1907) 13, 411, 427, 560; VI (1908) 147, 239, 293, 331, 343, 437, 554, 681, 702.

⁷ Инвокација „*In nomine Sancte Trinitatis et Individue Unitatis*“ среће се сразмерно често у повељама из XIII века насталим на подручју Угарске, Чешке и немачких земаља. Видети: J. Illés, *Bevezetés a magyar jog történetébe. A források története*, Budapest 1910, 251.

рево име (Пријезда), девоцију (у ређем облику *domino concedente*) и титулу (босански бан). Јасно је да се термин *босански* овде односи на читаву босанску државу. На општу инскрипцију праћену салутацијом, надовезује се врло кратка аренга која, у једној реченици, садржи изјаву да оно што владари чине и спроводе има посебну снагу и да се мора вечно поштовати од стране верних (вероватно пре верних поданика, него верника уопште). Тиме је бан Пријезда I објаснио зашто издаје ову повељу као свечано сведочанство свог правног чина (давања мираза). Након промулгације следи кратка експозиција у којој ауктор наводи да су га на даровање ћерке и зета навеле очинска љубав и дужност и да је за тај свој гест прибавио сагласност своје тројице синова и крупне и ситне властеле своје државе. Пријезда говори о „*regnum nostrum*“, али је сасвим јасно да се овде не говори о „краљевству“, већ о општијем појму „државе“.

У диспозицији се наводи сам правни чин – даровање Жупе Земуник „најдражој ћерки“ и њеном мужу, сину бана Стјепана (мисли се на славонског бана Стјепана III Бабонића). Занимљиво је да бан Пријезда I не наводи ни ћеркино, ни зетово име, због чега се ни до данас не може сасвим поуздано утврдити како су се они звали.⁸ Помен Стјепана III јасно сведочи да је ова даровница настала на темељу некаквог споразума између Бабонића и Котроманића, и то на највишем нивоу. Ради се о времену у коме су се Бабонићи, у сукобу са властелом Гисинговцима, ширили према поречју Уне и Врбаса, где се налазио и Земуник. Бан Пријезда, који је био под јаким утицајем угарског двора и властеле, вероватно је имао интерес да ступи у савез са моћним суседима, а можда је на то био и присиљен.⁹

Највећи део диспозиције чини попис међа којима се одређује територија дароване Жупе Земуник. Међе се смењују по реду и на крају спајају у почетној тачки, како би обухватиле читаву жупу и прецизирале јој границу. Чини се да сви поменути топоними означавају села, а не друге географске појмове (узвишења, водотокове и слично). Међутим, у то не можемо бити сасвим сигурни, јер се успони помињу и није увек у потпуности јасно да ли се граница успиње на село на узвисини или на саму узвисину датог имена. Једина река која се експлицитно помиње

---

⁸ Погледати одељак о просопографским подацима.

⁹ Н. Kekez, *Hinc transit fluvium Vrbaz*, 77, 81, 86–88; Isti, *Između dva kralja*, 64–75.

је Врбас, пошто је, у једном мањем делу, Жупа Земуник прелазила и на њену десну обалу.¹⁰

Анализирана исправа се завршава формулама короборације (у којој се, кроз најаву овере аутентичним висећим печатом, даје гаранција вечитог трајања правног чина) и датума. Он садржи место, дан, месец и годину (од Христовог рођења тј. отелотворења) записивања повеље. Место је Земуник, што вероватно означава читаву жупу, а не некакво њено истоимено средиште које није посведочено у изворима.¹¹ То указује на могућност да је правни чин договорен, извршен и записан приликом састанка Котроманића и Бабонића на граници њихових поседа, будући да је Жупа Земуник била крајња тачка Босне и да се граничила са жупама Глаж и Врбас које је тада већ држао Радослав, брат бана Стјепана III Бабонића.¹² Не постоји никаква белешка о конскрипцији, па се тако не наводи ни име писара, што би, иначе, било уобичајено за изворно босанске повеље. Недостаје, такође, и формула сведока. То су додатни докази да је ова повеља израђена, у највећој мери, по угарском формулару и да ју је можда саставио и написао писар кога су довели Бабонићи.

Литература: А. Соловјев, *Властеоске повеље босанских владара*, Историско-правни зборник 1 (1949) 84, 90, 91, 95, 96, 100, 102, 103; М. Вркović, *Isprave*, 122, 152, 183, 196, 198, 202, 217, 222, 256, 310; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*, 40–41, 213–225; *Collectio diplomatica Hungarica* (DVD-ROM), Budapest 2008.

Просопографски подаци

Priyezda (Пријезда I), бан, 12 (страна), 1 (ред у издању) – босански бан (око 1250. – пре јула 1290), први познати члан династије Котроманића. О питању његовог порекла нема јединственог става. Први пут се помиње 1233. када се бан Нинослав код папе заложио да доминиканци Пријезди врате сина, кога је овај био предао као таоца да би доказао своју посвећеност католичанству. Том приликом, Пријезда је означен као *ibanus*, што највероватније значи подбан. Изгледа да је 1240. стао

---

¹⁰ О топонимима који се помињу у овој повељи и њиховој убикацији биће више речи у одељку о топографским подацима.

¹¹ Јелена Мргић, додуше, мисли да је могао постојати и град Земуник, смештен негде у близини Бање Луке или градине Зеленград у селу Голеши (Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*, 216, 223).

¹² Н. Kekez, *Hinc transit fluvium Vrbaz*, 80–83, 88–89.

на угарску страну против Нинослава и био мађарски кандидат за бански положај. После Нинослављеве смрти (око 1250) укључио се у борбу за власт у Босни, али је превагу над противницима однео тек око 1254/55. године. У његово време Усора и Соли су биле потчињене угарској власти. Као мађарски вазал, добио је одређене поседе у Подравини (1255) и борио се у рату против Чешке (1260). Чини се да су му будимски сизерени знатно ограничили власт, додељујући титуле господарâ, војводâ и бановâ Босне низу чланова владарске породице Арпадовића и угарском племству (од 1264. до 1280). Претпоставља се да је контролисао централну Босну и Доње Краје. Оженио је сина Стјепана I Јелисаветом, ћерком бившег српског, а у то време „сремског“ краља Стефана Драгутина (1284). Последњи пут се помиње у мају 1287. у повељи којом дарује Жупу Земуник ћерки и зету Ладиславу Бабонићу. Умро је пре 23. јула 1290, када се његови синови помињу као банови.

Литература: В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, 206–210; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 70–77; *Hrvatski biografski leksikon (= HBL) 7*, Zagreb 2009, 724–725 (Р. Џошковић).

Stephanus (Стјепан I), син Пријезде I, 12, 7 – босански бан (око 1287/1290. – пре 1314). Дубровачки извори га називају Котроманом, па се спекулише да је одатле потекло презиме Котроманић. Други извори, пак, сматрају да је Котроман Гот, по коме је босанска владарска династија добила име, један од Стјепанових предака. Могуће је да је Стјепан I био Пријездин син који се помиње као талац 1233, али се можда ради и о неком другом бановом сину. Стјепан се први пут непосредно помиње 1267, заједно са братом Пријездом II. Крајем 1284. оженио се Јелисаветом, ћерком краља Драгутина. Наследио је оца између 1287. и 1290, а банско звање је неко време делио са раније поменутиим братом. Касније је владао сам. Стјепанову власт су скоро све време угрожавали хрватски великаши, кнезови Брибирски, предвођени браћом Павлом I и Младеном I. Младен I му је 1302. нанео велики пораз у Подрињу и преузео звање босанског бана. Упркос Младеновој погибији (1304), Брибирски су учврстили свој положај, па се Павле I прогласио „господином све Босне“, постављајући сина Младена II за бана (1305). Стјепан I је ипак задржао извесну улогу на политичкој сцени, одржавајући се у делу Босне. После његове смрти (вероватно 1310, а свакако пре 1314), његова удовица и син Стјепан II морали су привремено да се склоне у Дубровник. Касније су се ставили под заштиту Младена II и вратили у Босну. Стјепан II постао је босански бан 1322. године.

Литература: С. Ћирковић, *Историја Босне*, 74–80; *HBL* 7, 724–725 (Р. Џошковић).

Priyezda (Пријезда II), син Пријезде I, 12, 8 – босански бан (око 1287/1290). Није познато да ли се на њега или неког другог, старијег сина Пријезде I, односи податак о таоцу из 1233. године. Први пут се непосредно помиње 1267. када, заједно са братом Стјепаном, уступа темпларско земљиште Свети криж између Вашке и Новака. Наследио је оца између маја 1287. и јула 1290. Именује се као босански бан, опет заједно са братом, у писму папе Николе IV од 23. јула 1290. После тога му се у изворима губи траг, а баном се назива само Стјепан I.

Литература: *HBL* 7, 724–725 (Р. Џошковић).

Vlch (Вук), син Пријезде I, 12, 8 – вероватно најмлађи син бана Пријезде I. Помиње се само у овој повељи, те се о његовом животу и делатности не зна ништа.

Литература: *HBL* 7, 724 (Р. Џошковић).

primogenitus Stephani bani (Ладислав), син Стјепана III Бабонића, 12, 12–13; 13, 34 – прворођени син бана Стјепана III, понекад грешком навођен као Радослав. Под личним именом се помиње од 1295. до 1302. године. Након очеве смрти (око 1295), ни Ладислав, ни његов млађи брат Стјепан V нису одиграли важнију историјску улогу и нису стали на чело породице Бабонића, те о њима нема много података у изворима. Ладислав се идентификује као прворођени банов син јер се, када је у исправама навођен са братом, увек јавља на првом месту.

Литература: видети литературу за одредницу Стјепан III Бабонић.

Stephanus (Стјепан III Бабонић), бан, 12, 13 – хрватски великаш, син водичког кнеза и приморског хрватског бана Стјепана II. У његово време, род Бабонића долази у сукоб са угарским племством из родова Гисинговаца и Гуткеледа. Мир са Гисинговцима закључен је 1278. уз посредовање напуљског краља Карла I и темплара. Њиме су Бабонићи добили обе жупе Псет, Жупу Горицу и градове Гај, Дрежник, Новиград и Петрињу. Мир је, убрзо затим, закључен и са Гуткеледима у Загребу. Стјепан III је њиме добио град Стеничњак (Сјеничак). Сукоби са Гисинговцима поново су се разбуктали наредних година, па је нови мировни споразум закључен у Озљу (1280). Иако су се управо представници рода Гисинговаца годинама дичили титулом „бана све Славоније“, тај положај су 1287/1288. преузела браћа Стјепан III и Радослав I Бабонић, ширећи своје поседе према Поуњу и долини Врбаса. Женидбом сина Ладислава ћерком босанског бана Пријезде I, бан Стјепан III добио је и

Жупу Земуник (1287). Након смрти угарског краља Ладислава IV (1290), у Славонији бански положај упоредо држе по двојица Гисинговаца и Бабонића. Бабонићи су постали присталице Карла Мартела Анжујског (1292), али су, затим, одређеним услугама задужили и краља Андрију III, који им је заузврат потврдио Врбас, Глаж, Самобор, Петрињу, Винодол итд. (1293). Стјепан III се сукобио са братом Радославом I, будући да је одбио да се поново приклони анжујској странци, али се брзо са њим измирио (1294). Последњи пут се помиње почетком 1295, а умро је пре 1299. године. Сачуван је његов печат на коме се титулише као *banus tocius Sclavonie*.

Извори: L. Thallóczy, S. Barabás, *Codex diplomaticus comitum de Blagay*, Budapest 1897; T. Smičiklas, *Codex diplomaticus VI–VIII*, Zagreb 1908–1910; L. Thallóczy, S. Horváth, *Alsó-Szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244–1710*, Budapest 1912.

Литература: L. Thallóczy, *Historička istraživanja o plemenu goričkih i vodičkih knezova*, GZM 9 (1897) 343, 345, 347, 356–370, 387–389; HBL 1, Zagreb 1983, 306–309 (S. Antoljak); H. Kekez, *Hinc transit fluvium Vrbaz*, 76–93; Isti, *Između dva kralja*, 61–89.

corporalis filia [Priyezde bani] (Катарина?), ћерка Пријезде I, 12, 13; 13, 34 – помиње се само у овој повељи. Није познато њено име, нити у изворима има података о њеном животу. Лајош Талоци је назива Катарином, али не наводи како је дошао до тог имена.

Литература: L. Thallóczy, *Historička istraživanja o plemenu goričkih i vodičkih knezova*, 366; HBL 7, 724–725 (P. Čošković).

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњавани топоними: **Босна** (ГПБ 1–4), **Глаж, жупа** (ГПБ 2, 4), **Врбас, река** (ГПБ 1, 2, 4, према регистру).

Zemlenyk, Zemlenik (Земуник), 12 (страна), 9 (ред у издању); 13, 36 – жупа у земљи Доњи Краји. У овој повељи се прецизно наводе њене међе које се, вероватно, нису у већој мери мењале током средњег века. По њима се Земуник налазио између реке Црквене на северу и Подрашничког поља на југу, односно између узвисина изнад река Сане и Бањице на западу до реке Врбас на истоку (прелазећи на десну обалу Врбаса на делу од села Крмине до села Баљвине). Окруживале су га жупе Глаж, Врбања, Лука, Трибова (уколико је тада постојала), Бањи-

ца, Сана и Врбас. Град Звечај је, такође, припадао Земунику, док се град Бања Лука развио у позном средњем веку на месту где су се граничиле жупе Земуник и Глаж.

Убикацијом топонима који су чинили жупске међе у повељи бана Пријезде I из 1287. бавили су се Милан Карановић и Владислав Скарић, а у новије време и Милош Благојевић, Јелена Мргић и Дарко Периша. Значајан извор представљају и турски дефтери из периода после 1527. године (1528/30, 1541, 1563, 1574, 1604), које су обрађивали Милан Васић и други истраживачи. Карановић и Скарић су се спорили око идентификације одређених места, између осталог и због тога што су се водили различитим принципима. Први је настојао да утврди природне границе, док је други тврдио да су сеоски атари остали неизмењени до данас, те је топониме разрешавао ређајући суседне атаре. Будући да су се, због протока времена и великих сеоба становништва, поједини географски појмови трајно изгубили, мало који закључак може бити у потпуности поуздан. Стога ћемо, за сваку међу, навести могуће убикације, засноване на досадашњим истраживањима.

***Bulchazka in terminis Glas** (Булчаска/Булкаска на границама Глажа), 13, 20 – топоним овог имена данас не постоји. Карановић мисли да је то Буквалек, југозападно од Бање Луке на левој обали Врбаса. Скарић сматра да је то данашњи Павловац, западно од Бање Луке. Периша наводи село Буковицу, 12 километара северно од Бање Луке, у општини Лакташи, али то је најмање вероватна убикација овог топонима. Пошто се наводи да је Булчаска на граници Глажа, јасно је да се ради о месту уз десну обалу реке Црквене, будући да се Жупа Глаж простирала северно (на левој обали) ове реке. Карановић греша када село Голеша проглашава градом Глажом, будући да је оно јужно од Црквене и припада Земунику.

***Scotesnicha** (Скотешница), 13, 20 – топоним овог имена данас не постоји. Карановић и Скарић мисле да се ради о селу на месту данашњих Доњих Кола, југозападно од Бање Луке, око засеока Сутрошница/Сутрашница и истоименог потока, чији се већи део назива Сутурлија.

***Cola** (Кола), 13, 21 – село југозападно од Бање Луке (на левој обали Врбаса). У Пријездиној повељи односи се, вероватно, само на оне делове места који се данас називају Кола и Горња Кола.

***Ruysche** (Рујишће), 13, 21 – заселак Рујишта, северно од села Рекавице, а јужно од Бање Луке, на левој обали Врбаса. Карановић и Скарић овај заселак називају Рујишка, а Благојевић исправно Рујиште, како стоји и у турским дефтерима.

***Sepyna** (Жепина), 13, 22 – топоним овог имена данас не постоји. Карановић и Скарић се слажу да се мисли на некадашње насеље на простору Крупе на Врбасу. У турским дефтерима, међутим, мезра Жепна везивана је за тврђаву Звечај, док се на простору данашње Крупе налазе Гребен-град и Врхкрупна. Како је, према Пријездиној повељи, Жепина била на левој обали Врбаса, могуће је да се ради о још једном засеоку данашњег села Рекавице. Ј. Мргић грешком наводи, због везивања поменуто мезре за Звечај, да је Жепина била на десној обали Врбаса.

***Cermina** (Крмина), 13, 22 – село Крмине, јужно од Бање Луке, на десној обали Врбаса. Наводи се под тим именом и у турским дефтерима.

***Podolucha** (Подолука), 13, 23 – топоним овог имена данас не постоји. Вероватно се ради о Агином Селу, на десној обали Врбаса.

***Goricha** (Горица), 13, 23 – топоним овог имена данас не постоји. Вероватно се ради о селу Бочац, на десној обали Врбаса.

***Banua** (Бањва или Банова), 13, 24 – топоним овог имена данас не постоји, али је Скарић изнео прилично убедљиве доказе да се ради о селу Баљвине, на десној обали Врбаса. Карановић га је читао као Банова. Док сва претходно поменута места припадају данас Граду Бања Лука, Баљвине су на територији општине Мркоњић Град. У првом турском дефтеру после освајања Јајца, у Нахији Бочац, јавља се село Банавиниште.

***Lizkouch** (Лисковац), 13, 25 – село Лисковица, на левој обали Врбаса, општина Мркоњић Град. Под истим именом забележена је и у турским дефтерима.

***Podscuycha** (Подшујица), 13, 26 – топоним овог имена данас не постоји. Карановић га чита као Подзвиска (карстна појава) и убицира на уском потезу између села Лисковице и Црне ријеке. По Скарићу, ради се о селима Шеховци или Сурјан. Сва ова места налазе се у општини Мркоњић Град.

***Sutyzka** (Сутиска), 13, 26 – топоним овог имена данас не постоји на том простору, али је јасно да се радило о уској речној долини. По Карановићу то је део долине Црне ријеке, а по Скарићу заселак Баре.

***Cluka, Chuka** (Клука или Чука/Кука), 13, 26, 27 – на подручју северног дела општине Мркоњић Град Карановић је пронашао два Кука, од којих је један, по њему, топоним из повеље бана Пријезде I. По Скарићу, који је појам *Chuka* читао као Чука, ради се о Дубичкој Гори. Ово је једини географски назив у читавој исправи који су сви досадашњи истраживачи сматрали узвишењем, а не селом. Међутим, не

треба искључити могућност да је правилно читање овог места Клука, па би се могло претпоставити да се ради о некадашњим селима Горња и Доња Клока на чијем је месту, у турско време, изграђено Ново Јајце, каснији Варцар Вакуф, тј. данашњи Мркоњић Град. Уколико је ова интерпретација коју досад нико није понудио тачна, Жупа Трибова није могла постојати крајем XIII века.

***Ponikva** (Пониква), 13, 27 – топоним овог имена данас не постоји. Скарић га везује за поток Понор и село Дубицу, док турски дефтери помињу, прво одвојено, села Понор (другим именом Плажице) и Пониква, а затим село Понор Горњи, другим именом Пониква.

***Ereheva** (Ерехева), 13, 27 – топоним овог имена данас не постоји. Карановић га не убицира, док је Скарић предлагао село Ораховљани (општина Мркоњић Град), које планина Кук дели од села Стражице. Карановић се успротивио овој убикацији, мерејући Скарићу што пре-небрегава природну границу и Жупу Земуник спушта у Подрашничко поље. Турски дефтери, на овом простору, помињу села Орахова-селиште и Ораховина (у Нахији Бочац, касније Змијање).

***Strazicha** (Стражица), 13, 28 – село Стражице у општини Рибник. Благојевић мисли да се ради о једној од две Стражбенице код Радманића и потока Вучај. Турски дефтери помињу села Горње и Доње Ратково, другим именом Стражице.

***Mochilcha** (Мочиоца), 13, 28 – према Карановићевим истраживањима, чије је резултате прихватио и Скарић, ради се о засеоку Мочиоци изнад села Горње Ратково у општини Рибник. Овакве закључке потврђују и турски дефтери, док Благојевић мисли да се ради о топониму Моцоњи.

***Corbauzka** (Крбавска), 13, 29 – данас постоје само поток и потес Крбава између села Соколово у општини Рибник и села Козица у општини Оштра Лука. Карановић је управо ову Крбаву идентификовао као Крбавску из Пријездине повеље. Скарић је мислио да се тиме залази на територију Жупе Бањица, па је, пратећи атаре, померио овај топоним мало источније, у село Павићи (Град Бања Лука).

***Wlchia** (Вучја), 13, 29 – данас постоји поток Вучај, између села Хазићи (општина Оштра Лука) и Вилуси (Град Бања Лука). Ту се налази и градина Вучари град (Вучај град, Црквени град). И Карановић и Скарић се, мање-више, слажу да је то локација села Вучја. Додуше, треба имати у виду, а то је приметио и Благојевић, да постоје и два потока под именом Вучијак, између села Вилуси и Кмећани и села Вилуси и Мелина (сва на

територији Града Бања Лука). Село Вучај (каткад заједно са Гомјеницом) помиње се у турским дефтерима.

***Lupchina** (Љупчина), 13, 29 – топоним овог имена данас не постоји. Карановић и Скарић мисле да се ради о Вилусима, јер је данашње име тог села пренето са српским досељеницима у тај крај тек у XVI веку.

***Hemelnina** (Хмељнина), 13, 30 – село Мелина, западно од Бање Луке. Док Карановић и Благојевић сужавају Хмељнину само на ово место, Скарић јој придружује и нека друга места (Бронзани Мајдан и Кмећани, такође у саставу Града Бања Лука). У турским дефтерима такође је посведочена Химелина (Хмељина).

***Byztricha** (Бистрица), 13, 30 – село Бистрица, западно од Бање Луке. Скарић средњовековном атару овог села придружује и данашње село Борковићи.

***Grabroa** (Габрова), 13, 30 – Карановић мисли да се ради о Грабу изнад самог града Бање Луке, док Скарић сматра да се ради о селу Чокори испод реке Црквене, а западно од Бање Луке. Благојевић износи тезу да се ради о Грабику, локалитету 3 км источно од Бистрице (у близини Дубоког потока и потока Црквенца).

Извори: *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine* I–2 (priredio: A. Handžić), Sarajevo 2000, 385–399, 443, 449–454; *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine* III (priredila: A. Kupusović), Sarajevo 2000, 409–443.

Литература: L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München–Leipzig 1914, 12–13, 21; Isti, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450–1527*, Zagreb 1916, 249–250; М. Карановић, *Границе средњовековне босанске жупе Земљаник*, 27–36; Исти, *Још коју о жупи Земљаник*, ГЗМ 49 (1937) 105–107; В. Скарић, *Жупа Земљаник и стара нахија Змијање*, 37–53; М. Vasić, *Etnička kretanja u Bosanskoj Krajini u XVI vijeku*, Godišnjak DI BiH 13 (1962) 239–241, 244–246; Г. Ружичић, *Прилози историјској географији средњовековне Босне*, ИГ 2 (1972) 103; Z. Žeravica, *Arheološki spomenici Goleša, Dobrinja i Zmijanja*, *Naše starine* 18–19 (1989) 23–48; М. Благојевић, *Северна граница босанске државе у XIV веку*, Босна и Херцеговина од средњег века до новијег времена, Београд 1995, 67–69; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*, 209–225, 249–256; D. Periša, *Recenzija knjige P. Čoškovića „Susret sa zagubljenom poviješću. Područje Bosanske Gradiške u razvijenom srednjem vijeku“*, *Zagreb 2001*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 22 (2005) 199–216; 91, 164, *MAD 540 ve 173 numarali – Hersek, Bosna ve Izvornik livâlari*

icmâl tahrîr defterleri I, Ankara 2006, 115, 124, 128, 137, 141, 143, 158, 159, 162, 173; Н. Исаиловић, *Неколико нових података из 1436. године о фамилијарима Хрватинића у жупама Земуник и Глаж*, ИЧ 60 (2011) 153–177; Vojnogeografski institut, Topografske karte (razmer 1 : 25.000).

Важније установе и појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњавани појмови и установе: **dominus/господин** (ГПБ 1–3), **banus/бан** (ГПБ 1–4), **princeps/владар** (ГПБ 1), **baro/барон** (видети појам **magnas**, ГПБ 1), **supra/жуна** (ГПБ 1–4), **meta, terminus, limitacio/међа, граница** (ГПБ 3, према регистру).

Regnum (краљевство, држава), 12 (страна), 8 (ред у издању) – иако се овај познати термин најчешће користи за *краљевство*, овде га је најбоље превести као *држава*. Односи се на територију којом влада босански бан Пријезда I.

Utilitates et pertinenciae (добити и припадности), 12, 10 – израз који се обично користио у диспозитивним одредбама даровних повеља. Увек се односио на неки посед, означавајући све што том поседу припада (*pertinenciae*) и све што се са њега, у најширем смислу, убира тј. доноси корист (*utilitates*). *Utilitates* су, дакле, обухватале сва земљишта и све приносе, порезе, таксе и дохотке. Наведени израз је сличан словенској форми „...са правима и међама“.

Литература: Р. Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York 2005, 326.

Predium (имање, селиште, пустоселина), 12, 10 – термин је првобитно означавао приватно непокретно имање, да би временом почео да мења значење, посебно након монголске најезде из средине XIII века. Отада се чешће користи да означи селиште, тј. пустоселину, да би крајем XIV и у XV веку то постало једино значење речи *praedium*. Није сасвим јасно у ком је смислу израз употребљен у повељи бана Пријезде.

Литература: Р. Engel, *The Realm of St Stephen*, 80–81, 84, 111.

Pagina (лист, страна, исправа), 13, 33 – један од термина којима се у латинским канцеларијама означавала исправа или повеља.

Neven Isailović

Institut d'Histoire

Belgrade

**CHARTRE DU BAN PRIJEZDA Ier PORTANT DONATION DE LA
JOUPE DE ZEMUNIK A SA FILLE ET A SON GENDRE, FILS DU
BAN STJEPAN III BABONJIĆ**

1287, mai 8, Zemunik

Résumé

Le Ban Prijezda Ier offre, à titre de dot, le 8 mai 1287, à sa fille non nommée et à son gendre (Ladislav), fils du Ban de Slavonie Stjepana III, la *joupa* frontalière de Zemunik. En arrière plan de cet acte se trouve un accord conclu entre Kotromanić et la puissante famille croate des Babonić qui tenait les *joupe* de San, Vrbas et Glaž et une partie de la région d'Usora. La *joupa* de Zemunik est vraisemblablement restée la propriété des Babonić jusqu'au début de la troisième décennie du XIVème siècle. Cette Charte, délivrée en 1287 par le Ban Prijezda avec ses trois fils, a été rédigée selon le modèle hongrois. On y trouve ainsi mentionnées, outre les formules diplomatiques habituelles pour une Charte de donation, les repères frontaliers (*medje*) de la *joupa* de Zemunik, qui déterminaient les limites de cette unité territoriale. La localisation de ces toponymes permet d'établir approximativement quelle en était l'étendue au Moyen Age.

Mots-clés: Prijezda Ier, Stjepan Ier, Babonić, Zemunik, Bosnie, XIIIème siècle, charte, langue latine, diplomatique.